

КВІТКОВІ МЕТАФОРИ ТА МЕТОНІМІЇ (на матеріалі германських, романських і слов'янських мов)

БАСИРОВ Ш. Р., ЯНЕНКО І. В.
Донецький національний університет

Вторинна номінація – це складне й багатогранне явище. Свідченням цього є неоднозначне визначення самого терміна в мовознавстві. З одного боку, вторинна номінація розглядається як процес надання об'єкту ще однієї назви: з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою або як трансформацію попередньої назви об'єкта [8, с. 417], з другого – як використання матеріальної оболонки вже наявної лексеми як назви для іншої реалії, що зумовлює появу в її семантичній структурі нової семми [9, с. 336].

Використання знайомих мовних форм для номінації нових предметів і ситуацій відповідає фундаментальній рисі психіки людини, яка полягає в тому, що людина здатна сприймати нову інформацію на основі наявної. Знайома назва, що асоціюється з відомим уявленням, є тим містком, який у свідомості людини з'єднує відоме з невідомим [2, с. 84].

У мові художньої літератури та публіцистики, у народно-розмовній мові, у територіальних діалектах і жаргонах бачимо своєрідний прийом вторинної (інакомовної) номінації шляхом використання найменування рослин, зокрема і флоронімів (квітів), із метафоричними, метонімічними, символічними і спеціальними значеннями.

Так, деякі флороніми беруть участь, зокрема, у процесах трансонімізації, тобто переході з одного розряду до іншого. Так утворюються нові власні імена в сучасних мовах [15, с. 18-19]. Наприклад: рос. *аркадія* (флоронім) → рос. *Аркадія* (хоронім) → рос. *Аркадія* (конотативна власна назва) → рос. *Аркадія* (топонім, артіонім, наутонім).

Функціонування метафори та метонімії у сфері рослинної лексики становить предметом зацікавлення мовознавців. Метафоричні та метонімічні процеси в найменуваннях квітів у різноструктурних мовах на сьогодні вивчені недостатньо, що зумовлює актуальність дослідження.

Матеріалом статті слугували вторинні значення флоронімів, вилучені з тлумачних, перекладних та етимологічних словників, спеціальних досліджень і довідкової літератури.

Мета дослідження – вивчити процеси вторинної номінації у сфері найменування рослин (переважно квітів) у різноструктурних мовах.

Основне завдання роботи полягає у визначенні типових моделей метафоричного і метонімічного перенесення у сфері номінації квітів.

Квіткові метафори та їхні типи

Аналіз номінативно-мотиваційних ознак флоронімів свідчить про те, що у сфері найменування квітів сформувалася низка типових метафоричних моделей, які розглядатимуться далі.

У *квіткових гастрономічних метафорах* (далі – КГМ) вигляд / смак / запах страви, напою асоціюються з виглядом, запахом квітки (тип “Вигляд / форма /

запах флороніма” → “Вигляд / смак / запах страви / напою”). Серед КГМ спостерігаються метафори з позитивною та негативною оцінками.

Так, позитивну оцінку мають нім. *Blume, f* бот. ‘квітка’; розм. ‘букет вина’; ‘піна в кухлі пива’; ‘перший ковток із кухля пива’; *Blumen* (мн.) мол. жарг. ‘наркотики’.

Слід додати, що в німецькій розмовній мові наведені переносні значення в лексеми *Blume* асоціативно пов’язані з ароматом квітки. Перше вдихання запаху квітки є найбільш насиченим, потім людина звикає до цього аромату. Аналогічні відчуття (смакові) зазнає спрагла людина, яка робить перший ковток напою.

У флоронімів з негативною оцінкою нім. *Blümchen, n; Blümchenkaffee, m* ‘дуже слабка кава’ демінутивний суфікс *-chen* маркує каву низького гатунку.

У російській та в іспанській мовах лексеми *полюнь* (рос.) / *ajenjo* (ісп.) розвивають схоже переносне значення: “хтось або щось, що завдає / спричиняє комусь болю”. Коли людина засмучена, їй несолодко; цей психо-емоційний стан метафорично виражає *полюнь* завдяки сильному запаху і гіркоті смаку, які неприємно впливають на стан людини. Етимологічно розглядаючи номен пов’язаний із дієсловом *poletti*, що позначає процес горіння, запах якого викликає у людини неприємні відчуття [18, с. 320].

Лексема *перець* має переносне значення чогось, що хвилює, зачіпає людину. Як відомо, *перець* – пряна рослина, що має досить жалке насіння, яке при вживанні або через тривалий контакт зі шкірою людини викликає в неї жалкі, неприємні відчуття. Ці властивості рослини покладено в основу її метафоричного значення.

Квіткові антропонімічні метафори (далі – КАМ) зумовлені перенесенням властивостей рослини або її частини на людину, її характер, поведінку, зовнішність. Прикметно, що цей тип метафор у різних мовах ґрунтується переважно на ознаках конкретного чуттєвого сприйняття людиною навколишнього світу, що фіксується в її досвіді та свідомості. Певні якості та ознаки флоронімів перосмислюються людиною безпосередньо або в трансформованому вигляді та покладаються в основу метафоричного перенесення. Так, в англійській та німецькій мовах метафорична назва флороніма *belladonna (deadly nightshade)* (англ.) / *Belladonna, f* (нім.) асоціативно зумовлена красою квітки та вродою дівчини.

Серед КАМ виділяються два підтипи:

1) КАМ із *позитивною конотацією*. Наприклад: нім. *Blümchen, n* букв. ‘квіточка’; розм. (пестливе звернення до дівчини) (метафорична модель “квітка → любя / мила / дорога”), *Tausendschönchen, n* (народна назва квітки) розм. ‘приваблива, струнка дівчина’, *Tulpe, f / Tülpchen, n / Bettblümchen, n* розм. ‘повія’ (букв. тюльпан / тюльпанчик / постільна квіточка – натяк на сексуальні здібності жінки).

Англійська лексема *flower* ‘квітка’ має також метафоричне значення ‘розквіт’; рослина під час цвітіння проходить декілька стадій, зокрема власне процес цвітіння. Очевидно, саме цим зумовлена поява в багатьох мовах семантично близьких фразеологічних одиниць, пор.: рос. *человек в расцвете сил* / нім. *in der Blüte des Lebens (seiner Jahre) stehen*.

Розглянемо наступний приклад. У російській, англійській та німецькій мовах флороніми *роза* (рос.) / *rose* (англ.) / *Rose, f; Röschen, n* (нім.) уживаються як поетичний символ привабливої дівчини або жінки. Краса квітки асоціюється з молодістю, гарною, подібно до квітки, дівчиною.

2) КАМ із *негативною конотацією*, які кількісно переважають над КАМ першого підтипу. Наприклад: нім. *Nelke, f* бот. ‘гвоздика’; розм. лайл. ‘повія’ (запах гвоздики подобається не кожній людині, для деяких вона “смердить” (“stinkt”) (натяк на гострий запах парфумів, якими користуються повії для залучення клієнтів); *Pflanze, f / Pflänzchen, n* розм. фам. ‘дивна (чудна) особа, штучка’, “фрукт”; *Mauerblümchen, n* букв. ‘квіточка біля стіни’; розм. жарт. ‘неприваблива дівчина’ (про дівчину, яку ніхто не запрошує на танець): вона стоїть у танцювальному залі біля стіни, непомітна, як рослина в тріщині скелі’); за аналогією до цього іменника в німецькій розмовній мові виник композит *Partyblümchen, n* розм. ‘учасниця вечірки без партнера’.

Відповідна англійська лексема *wallflower* бот. ‘жовтофіоль’ (букв. ‘квітка, що зростає біля стіни’) має такі переносні значення: 1) людина, яка була на зустрічі та залишилася непоміченою; 2) жінка, яка залишилась без партнера (сором’язлива дівчина або така, що не користується успіхом у чоловіків та стоїть на танцях біля стіни, спостерігаючи за тим, хто танцює). В англійській мові цей флоронім уперше з’явився зі значенням “садова квітка, що росте біля стіни”. Місце цвітіння цієї квітки було мотиваційною ознакою для появи номена *wallflower* (*wall* ‘стіна’ + *flower* ‘квітка’).

Наведемо інші приклади з німецької розмовної мови для ілюстрації КАМ з негативним оцінювальним значенням: нім. *Blauveilchen, n* розм. ‘підпилий чоловік із червоно-синім кольором обличчя’ (букв. голуба фіалка – натяк на зміну кольору обличчя в підпилої людини), нім. *Rosenknospe, f* розм. ‘недоторка’ (букв. брунька троянди, яку не можна чіпати, оскільки вона ще не розпукалася), нім. *Mimose, f* бот. ‘мімоза’; розм. ‘дуже чутлива, образлива людина’; ‘недоторка’ (натяк на листки цієї квітки, які згортаються, коли до них доторкнутися).

Аналогічне до флоронімів *Rosenknospe, f* і *Mimose, f* значення має і німецький номен нім. *Rührmichnichtan, n* бот. ‘мімоза’; розм. ‘дуже тендітна і чутлива дівчина’, якому в українській мові відповідає лексема *мімоза* бот. ‘мімоза’; розм. ‘чутлива, сприйнятлива людина’. У російській та іспанській мовах аналізована ботанічна назва в переносному значенні виявляє певні семантичні особливості, пор.: рос. *мимоза* (бот.) → розм. ‘зніжена, образлива людина’; ісп. *sensitiva* бот. ‘мімоза’ → ‘недоторка’. Метафоричне перенесення в цих лексемах побудоване на основі ознаки “властивість”: листки мімози особливо чутливі, вони згортаються та опускаються в темряві від легкого дотику або від інших чинників, що їх подразнюють. В англійській мові це метафоричне значення відсутнє.

Негативну оцінку вбачаємо і в російського флороніма *одуванчик* розм. ‘божа кульбаба’ (про людину похилого віку). За своїми властивостями ця рослина в певний час свого цвітіння отримує біле пухнате насіння, яке легко розноситься повітрям і нагадує сиву, слабку людину похилого віку.

Лексема *Blatt*, *n* бот. ‘лист’ розвинула в німецькій розмовній мові переносне значення “недосвідчена людина”: вторинна номінація відбувається за ознакою “колір” (зелений колір листя порівнюється з недосвідченістю (недозрілістю) людини). Французьке найменування *violette* бот. ‘фіалка’ розм. ірон. ‘смиреник; овечка’ позначає чоловіка покірної, лагідної вдачі або про покірливу, боязку людину.

Квіткові соматичні метафори (далі – КСМ) виникають на основі подібності (частини) рослини і тіла людини (тварини), пор.: нім. *Tulpe*, *f* бот. ‘тюльпан’; розм. ‘почервонілий ніс’; ‘кирпатий (задертий) ніс’, *Veilchenaugen* (Pl.) розм. ‘синці’ (букв. фіалкові очі) (сині тіні під очима як наслідок боксерських ударів тощо). На аналогічній основі виникають вторинні значення в так КСМ: *Veilchen*, *n*; *blaues Veilchen*; *Blume*, *f* бот. ‘квітка’; розм. ‘жіночі статеві органи’; ‘дівоча пліва’; укр. *нагідки* ‘нагідки лікарські, календула’ (назва зумовлена подібністю сім’янок календули до нігтів), *ротики* (форма пелюсток квітки нагадує рот, губи).

Ще одним прикладом аналізованого метафоричного перенесення є українська лексема *білозір* бот. ‘білозір’, якою номінують ясно-білооких людей (білі поодинокі квітки цієї рослини асоціюються з кольором очей людини).

Квіткові предметні метафори (КПМ) формуються на основі схожості об’єктів номінації, тобто квітки / частини квітки і предметів навколишнього світу, за їхнім зовнішніми і / або ідентифікаційними властивостями. Слід додати, що метафоричне перенесення може мати взаємообернений характер (↔), тобто перенесення може бути спрямованим як від рослини на певну річ, так і, навпаки, від певного предмета на рослину, пор.: нім. *Tulpe*, *f* бот. ‘тюльпан’; розм. ‘келих для пива на довгій ніжці’ (нагадує форму тюльпана); *Tulpe*, *f* бот. ‘тюльпан’; розм. ‘парасолька, яка вивертається, якщо подме вітер і стає подібною до чашечки тюльпана’; укр. *зонтики* діал. ‘борщівник сибірський’; *качалка* / *качалки* діал. ‘комиш лісовий’; фр. *clochette* ‘дзвіночок’ (форма квітки нагадує форму дзвоника), аналогічно ісп. *campanilla* ‘дзвіночок’ (зменш. від *campana* ‘дзвін’).

До аналізованого типу квіткових метафор можна, очевидно, віднести і числені випадки номінації квітів, які виявляють загалом або в певній частині своєї структури подібність до інших рослин (“рослина → рослина, яка в цілому або якоюсь своєю частиною подібна до цієї рослини”). Так, в українських східнослов’янських говірках номеном *ромашка* називають ‘гвоздику польову (*Dianthus campestris* Vieb.)’ та ‘маренку рожеву (*Asperula cynanchica* L.)’, а словом *калачики* – ‘герань (*Geranium* L.)’ та ‘алтею коноплеподібну, алтею лікарську (*Alphaea cannabina* L., а. *Officinalis* L.)’ [7, с. 84].

Квіткові акціональні метафори (далі – КАцМ) допускають проведення аналогій між функціями, діями предметів номінації. Так, іспанський флоронім *tulipa* ‘тюльпан’ уживається для позначення ковпака на лампу, що формою нагадує розкрити квітку тюльпана. Пор.: нім. *Mitternachtsveilchen*, *n* (букв. фіалка, що квітне в середині ночі) розм. ‘нічний горщик’ (очевидно, змотивовано висловом “*Veilchen, das im Verborgenen blüht*” – фіалка, яка квітне приховано); *Tulpe*, *f* бот. ‘тюльпан’; мед. ‘уринова ваза для хворих людей’;

фр. *réséda* ‘резеда’ (пов’язано з лат. наказовим способом *resedare* ‘заспокоювати’, з огляду на цілющі властивості цієї рослини).

Напрямок перенесення в співвіднесених лексемах різних мов може і збігатися, і відрізнятись. Пор.: англ. *seed* бот. ‘насінина, сім’я’; нім. *Samen*, *m* бот. ‘насінина, сім’я’. В обох мовах наведені лексеми розвивають аналогічне метафоричне значення ‘потомство, нащадок’. В іспанській мові в лексеми *semilla* бот. ‘насінина, сім’я’ переносне значення інше: ‘сім’я (розбрату, чвар), зав’язок’. У слов’янських мовах, зокрема в російській, лексема *семя* (бот.) акумулює в собі вище згадані переносні значення: “джерело/причина чогось, якогось явища; спадне покоління; нащадки”, пор., однак, в українській мові в лексеми *насінина* переносне значення “сім’я”. Отже, насіння, яке містить тваринний або рослинний зародок, здатне породжувати когось, щось. Ця властивість рослини надається певному джерелу, що викликає якісь наслідки, явища.

У німецькій мові лексема *Winde, f* бот. ‘повійка’ має спеціальне значення техн. ‘домкрат’. Рослина ‘повійка’ здатна обвиватися навколо інших рослин, а головною деталлю домкратів є гвинт, який рухається за допомогою рукоятки. Ця функціональна властивість рослини та технічного пристрою слугує основою для метафоричного перенесення. Додамо, що в англійській та українській мовах у відповідних ботанічних назвах аналізоване метафоричне значення не зафіксовано.

У східно-слов’янських мовах виявлено структурно схожі лексеми *перекати-поле* (бот. рос.) / *перекотиполе* (бот. укр.) із однаковим переносним значенням: “той, хто постійно переїжджає з одного місця на інше, або той, хто не знайшов свого місця в житті”. Зазначена рослина є степовою, її суха верхівка легко відламується вітром та перекочується у вигляді великого клубка полями. Цю властивість рослини покладено в основу метафоричного найменування людини, яка завжди змінює місце свого проживання, вона ніби “відламується” від попереднього місця мешкання та рухається до нового. Отже, у наведених прикладах метафоризація здійснювалася за акціонально-функціональною ознакою: людина, подібно до рослини, здатна змінювати місце свого перебування в просторі.

Квіткові анімальні метафори (далі – КАНМ) будуються за моделлю “тварина / частина тіла тварини → рослина, яка загалом / своєю частиною подібна до цієї тварини”, пор.: укр. *петухи* діал. ‘півники болотні, півники німецькі, півники сибірські’, *собака* ‘амброзія полинолиста’; ісп. *Pajarito* ‘живокіст’ (букв. ‘пташка’), *cadillo* ‘лопух’ (походить від лат. *catellus* ‘собачка, песик’).

До цих КАНМ наближаються метафори моделі “міфічна істота → рослина, яка загалом або якоюсь своєю частиною подібна до цієї істоти”: укр. *дюймовочка* діал. ‘латаття біле, латаття сніжно-біле’.

У найменуванні укр. *дюймовочка* метафоричне перенесення твірної основи доповнюється зменшено-експресивним суфіксом *-к-*, пор. аналогічні локальні (діалектні) найменування квітів: *рибка*, *курочка*, *орлики*, *баранчики*, *петушки* та ін.

Квіткові метонімії та їх типи.

У сфері найменування квітів відзначені випадки різного типу метонімічного перенесення. Під метонімією в роботі розуміється перенесення найменувань, логічну основу якого становить входження обсягу одного поняття до обсягу іншого на основі психологічних асоціацій, що відбивають різні відношення між предметами об'єктивної дійсності [7, с. 98; 10, с. 1]. Квітова метонімія (далі – КМ) пов'язана з асоціаціями понять ознаки та об'єкта, який володіє цією ознакою [10, с. 8]. Серед КМ виділяються різні типи.

КМ типу "ознака рослини → людина-носіє цієї ознаки". В англійській розмовній мові лексема *bluebottle* бот. 'волошка' позначає також: "поліцейський" і "синій мундир". Волошка зазвичай синього кольору, такий колір має також уніформа поліцейського, що зумовило метонімічне перенесення за ознакою "колір".

Англійський флоронім *pink* бот. 'гвоздика' має також значення "червона мисливська куртка". В основу метонімічного перенесення покладено модель "колір рослини – колір одягу людини": більшість видів гвоздики мають червоний колір, мисливці одягають для безпеки куртку саме червоного кольору.

КМ типу "місцевість → квітка, яка зростає в цій місцевості". Так, ісп. *valeriana* (слат. *valeriana*) пов'язане з назвою місцевості Valeria в Паннонії, звідки походить ця квітка. Пор.: ісп. *colquico* (← гр. *κολχικόν*, ← *Κολχίς*, *Cólquida* 'Колхіда' – дгр. назва західної Грузії); укр. діал. *кубань* 'космос двічіперистий (роздільнолистий), діал. *пустирник* 'собача кропива звичайна, собача кропива п'ятилопатева'; рос. *окопник* (*Sýmphytum*).

КМ типу "хвороба → рослина, що викликає цю хворобу". Наприклад: укр. *сліпота* діал. 'блекота чорна'; рос. *болиголов* 'дурман', *ломонос* 'клематис'. Цей тип квіткових метонімії виявлено лише в досліджуваних слов'янських мовах.

КМ типу "хвороба → рослина, яка лікує цю хворобу". Наприклад: укр. *материнка* діал. 'материнка звичайна' (лікує хвороби, пов'язані з дітородною функцією); англ. *scabious* 'скабіоза' (ця рослина лікує хворобу *scabies* 'короста'); фр. *pulmonaire* 'скабіоза' (рослина використовується для лікування хвороб легенів); рос. *грудниця* 'шавлія' (застосовується в лікуванні дихальних шляхів).

КМ типу "людина, яка лікує → рослина, яка лікує". Цей тип метонімічного перенесення виявлено в найменуваннях квітів української мови: укр. *доктор* діал. 'очиток'; *бабка* / *бабки* 'шавлія лікарська, шавлія поникла, шавлія мускатна' (бабка – народна цілителька, знахарка).

КМ типу "хворий орган → рослина, яка лікує хворий орган". Наприклад: укр. *горлянка* діал. 'горлянка женецька'; рос. *зубянка* 'дентарія'.

КМ типу "тварина → рослина, яку споживає в їжу ця тварина". Наприклад: укр. *конюшина* діал. 'конюшина'; рос. *коровник* 'дягель'; англ. *duckweed* 'ряска' (букв. 'качина трава'); нім. *Kuhblume, f* 'кульбаба' (букв. 'коров'яча квітка').

КМ типу "речовина → рослина, яка містить / виділяє цю речовину". Розглянемо рос. *нард*. Ця лексема крім квітки позначає також ароматичну речовину, яку добувають із цієї рослини [13, с. 954–955]. Метонімічне перенесення в структурі цього флороніма відбувається за наявності відношення "ціле – частина цілого". Схоже тлумачення має укр. *гвоздика* (висушені

пуп'янки гвоздичного дерева, що вживаються як прянощі); англ. *clavel* (прянощі); рос. (*звоздика* “тс.”).

КМ типу “час → рослина, що квітне у цей час”. Наприклад: англ. *daisy* ‘ромашка’ (← дангл. *dæges eage* ‘око дня’, отже, мотивацією цього номена є темпоральна ознака – день квітнення); рос. *вечерница* (квіти цієї рослини приємно пахнуть увечері [13, с. 166]); нім. *Primel, f* (лат. *primulus* ‘der перший’; квітне рано навесні).

Висновки:

1. Рослинний світ активно залучається до процесу вторинної номінації слів, зачіпаючи, з одного боку, істоти (людина, тварина), а з іншого, – неістоти (предмети навколишнього світу).

2. У номінаційному ланцюжку “Людина / Тварина ↔ Рослина ↔ Предмет / Речовина / Артефакт” зв'язок його елементів має взаємообернений характер, тобто метафоричні та метонімічні перенесення можуть бути спрямовані як на рослинні номени і детерміновані ними.

3. Досить інтенсивно у сфері флоронімів відбуваються процеси метафоричного переосмислення слів (див. п.п. 2.1 – 2.6). Виявлено 6 типових моделей метафоричного переосмислення флоронімів: 1) *квіткові гастрономічні метафори*, 2) *квіткові антропонімічні метафори*, 3) *квіткові соматичні метафори*, 4) *квіткові предметні метафори*, 5) *квіткові акціональні метафори*, 6) *квіткові анімальні метафори*.

3.1. Серед виявлених моделей найбільш активно метафоризація відбувається за атрибутивними (зовнішність, форма, колір, властивості), локативними (місце квітіння) та перцептивними (смак, запах) ознаками.

4. Метонімізація у сфері флоронімів здійснюється за 10 типовими моделями (див. пп. 3.1 – 3.10), серед яких найбільш поширеними є такі:

4.1. “Ознака рослини → людина-носій цієї ознаки”;

4.2. “Місцевість → квітка, яка зростає в цій місцевості”;

4.3. “Хвороба → рослина, яка лікує цю хворобу”;

4.4. “Тварина → рослина, яку споживає в їжу ця тварина”;

4.5. “Хворий орган → рослина, яка лікує хворий орган”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан О. О. Метафора як семантична універсалія : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. : 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. О. Балабан. – Донецьк, 2006. – 20 с.
2. Гак В. Г. К диалектике семантических отношений в языке / В. Г. Гак // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 73–91.
3. Гребнев А. М. Семантические типы мордовских фитонимов, образованных в результате метафоризации / А. М. Гребнев // Лексика и грамматика агглютинативных языков. – Барнаул : БГПИ, 1990. – С. 16–21.
4. Калько В. В. Когнітивний аспект дослідження метафоричної мотивації назв лікарських рослин української мови / В. В. Калько // Південний архів. Філологічні науки : [зб. наук. пр.]. – Вип. XIV. – Херсон : Айлант, 2002. – С. 131–136.
5. Ковальчевич Е. П. Метонимическая модель концепта “цветок” в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. філол. наук :

- спец. 10.02.19 “Теория языка” / Е. П. Ковальчевич. – Белгород : Белгородский государственный университет, 2004. – 22 с.
6. Рыжкова Е. В. Метафора флористического круга в английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. В. Рыжкова. – СПб, 2001. – 22 с.
7. Скорофатова А. О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослов'янських говірках : [монографія] / Анна Олександрівна Скорофатова. – Луганськ : Еталон-2, 2009. – 369 с.
8. Тараненко О. О. Номінація / О. О. Тараненко // Українська мова : [енциклопедія] / [редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Українська Енциклопедія імені М. П. Бажана, 2004. – С. 417–419.
9. Телия В. Н. Номінація / В. Н. Телия // Языкознание. Большой энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 336–377.
10. Удинська А. Г. Метонімічні переноси на позначення людини в англійській і українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / А. Г. Удинська. – Донецьк, 2007. – 19 с.
11. Черникова Н. В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии / Н. В. Черникова // Филологические науки. – М. : МГУ, 2001. – № 1. – С. 82–90.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2004. – 1440 с.
13. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Татьяна Федоровна Ефремова. – М. : Русский язык, 2001. – Т. 1 : А–О. – 1232 с.
14. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Сергей Иванович Ожегов ; [под ред. проф. Л. И. Скворцова]. – М. : Оникс ; Мир и Образование, 2008. – 736 с.
15. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Евгений Степанович Отин. – Донецк : “Юго-Восток, Лтд”, 2010. – 324 с.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 1 : А–Д / [под ред. и с предисл. Б. А. Ларина] ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1986. – 576 с.
17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2 : Е–Муж / [под ред. и с предисл. Б. А. Ларина] ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1986. – 672 с.
18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 3 : Муза–Сят / [под ред. и с предисл. Б. А. Ларина] ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1987. – 832 с.
19. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 4 : Т–Ящур. / [под ред. и с предисл. Б. А. Ларина] ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1987. – 864 с.
20. Collins thesaurus in A-Z form. – Birmingham : Harper Collins publishers, 1984. – 432 p.

21. Das Deutsche Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>
22. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Heinz Küpper. – Bd. 6. – Hamburg : Claasen Verlag, 1970. – 438 S.
23. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Heinz Küpper. – Stuttgart : Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1990. – 959 s.
24. Robert P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / Paul Robert. – P. : Société du Nouveau Littré, 2008. – 2837 p.

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ ІЗ СОМАТИЗМОМ *ГОЛОВА* У СЛОВ'ЯНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВАХ

ГОСУДАРСЬКА О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

На сучасному етапі розвитку людства частини тіла стали засобом пізнання реалій різноманітних сфер науки та техніки, що мають зовнішні чи функціональні ознаки схожості із складовими організму людини. Терміни, утворені шляхом номінативної метафоризації, активно застосовуються у медицині, математиці, хімії, фізиці, юриспруденції, військовій справі, різних галузях промисловості тощо. Протягом останніх десятиліть у лінгвістиці ведеться активний збір даних щодо компонентного складу терміносистем різних слов'янських і романських мов. Результатом цієї роботи було формування термінологічних словників різних галузей знань [4], [5], [6], [8] та ін. Особливо цінні результати щодо дослідження термінології у слов'янських і романських мов у зіставному аспекті було отримано такими лінгвістами як В. Г. Гак [2], А. О. Іваницька [3], Т. З. Черданцева [9] та ін. Однак механізми утворення термінів на сьогоднішній день є ще недостатньо вивченими і потребують детальних досліджень. Ця стаття присвячена демонстрації дії одного з найпоширеніших і найпродуктивніших механізмів поповнення терміносистем новими компонентами – формуванню термінів на базі соматизмів шляхом метафоричного переносу значень.

Мета статті – дослідити процес утворення понять різноманітних наукових сфер та засобів їх реалізації від соматизму *голова* у слов'янських та романських мовах.

Завдання:

– виявити спільні та відмінні риси у процесі формування вторинних значень від елементарного ‘верхня частина тіла людини або тварини’ носіями вищезазначених мов;

– проаналізувати структуру номінативних метафор як репрезентантів асоціативного осмислення соматизму *голова* на мовному рівні.

Романські та слов'янські мови характеризуються активним функціонуванням термінів, утворених на базі соматизмів шляхом метафоричного переносу значень. Основою для асоціацій частин тіла із реаліями наукової картини світу здебільшого стають їх наступні ознаки: 1) частина/ціле, 2) форма, 3) місце розташування, 4) функція, 5) характер руху.